

**HİNDİSTAN'DA BİR HALİFE-SULTAN: KUTBEDDİN MÜBÂREKŞAH
HALACÎ (1316-1320)¹**

S. Haluk KORTEĒ²

ÖZET

Gazneli Devleti'nin yıkılışından yaklaşık yirmi yıl gibi kısa bir süre sonra Gurlular'ın bir Türk kumandanı Kutbeddîn Aybeg, Hindistan'da yeni bir Müslüman Türk devletinin, Delhi Sultanlığı (1206-1526)'nı kurdu. Aybeg'den sonraki Delhi sultanlarından İltutmuş (1211-1236) ve Balaban (1266-1287) en çok ülkeyi kuzeyden tehdit eden tehlikelerle (Harizmşahlar, Moğollar) meşgul oldular. Şartlar elverdikçe de Hint racalarına karşı gaza siyasetlerini sürdürdüler. Bütün Hindistan'ın İslâmiyet ile tanışması ve Türk idaresi altına girmesi de, yine bir Delhi Sultanı Alâeddîn Halacî (1296-1316)'nin seferleriyle gerçekleştirildi. Sultan Alâeddîn Halacî, diğer taraftan kuruluş yıllarından beri sultanlığı meşgul eden Moğol tehlikesini de yaptığı reform ve düzenlemeler ile kesin olarak önleyen tek hükümdar olmuştur. Onun ölümünden sonra 716/1316 yılında tahta çıkan Kutbeddîn Mübârekşah Halacî öncelikle babası Alâeddîn'in temel siyasetine son vererek bir genel af ilan etti. 717-718 (1317-1318)'de güney Hindistan racaları üzerine düzenlediği seferlerle Telingana ve Ma'ber bölgelerini yeniden itaat altına aldı. 720 (1320) yılında en yakın adamı ve naibi Nâsireddin Husrev Han'ın tertipleği bir suikastla öldürüldü. Bu çalışmada Kutbeddîn Mübârekşah'ın pek bilinmeyen bir yönünü halifelik iddialarını açıklamaya çalışacağız.

Anahtar kelimeler: Delhi Sultanlığı, Kutbeddîn Mübârekşah Halacî, Ortaçağ Hindistanı, Halaciler, Delhi.

**A KHALIF-SULTAN IN INDIA: QUTB AL-DIN MUBARAKSHAH
KHALJI (1316-1320)**

ABSTRACT

Shortly after about twenty years after the collapse of the Ghaznavids, Qutbal-Din Aybeg, a Turkish commander of Ghurids, founded the Sultanate of Delhi (1206-1526), a new Muslim Turkish state in India. İltutmish (1211-1236) and Balaban (1266-1287), following Sultan Aybeg, were occupied with the most dangerous threats from the north (Kharazmshahs, Mongols). As long as the conditions allow, they continued the politics of gazâ against the Hindu rajas. The meeting of all India with Islam and the entry into the Turkish administration was also carried out by the expeditions of the Delhi Sultan Alaad-Din Khalaji (1296-1316). Sultan Alaad-Din Khalaji became the only ruler to prevent the Mongol danger, which has been engaged in the Sultanate since the foundation years, with reforms and regulations. After his death, Qutbal-Din Mubarakshah Khalaji, who ascended to the throne in the year of 716/1316, first declared a general amnesty by putting an end to the basic politics of his father Alaad-Din. In 717-718 (1317-1318) he reconquered Hindu kingdoms of Telingana and Ma'bar regions on the Southern India again. In 720 (1320), Sultan Qutbal-Din were killed by an assassination of the nearest man and his viceroy Nâsiral-Din Khusraw Khan. In this study, we will try to explain the caliphate allegations of Qutbal-Din Mubarakshah's very unknown direction.

Keywords: Delhi Sultanate, Qutb al-Din Mubarakshah Khalji, Medieval India, Khaljis, Delhi.

¹ Bu Makale 20-21 Mayıs 2017 tarihleri arasında Saraybosna'da düzenlenen ASEAD 1. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur.

² Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kampüs ANTALYA, hkortel@akdeniz.edu.tr

GİRİŞ

Müslüman Türkler'in Hindistan'da kurdukları en önemli devletlerden biri de Delhi Sultanlığı'dır. Bu devlet Gazneliler'in yıkılışından yaklaşık yirmi yıl gibi kısa bir süre sonra, Gur Devleti (1148-1216) hizmetindeki bir Türk kumandan olan Kutbeddîn Aybeg tarafından Lâhor'da kurulmuştu. Delhi Sultanlığı'nı 1414 yılına kadar Muizzî yani Kutbî, Şemsî, Gıyâsî (1206-1290), Halacî (1290-1320) ve Tuğluklu (1320-1414) hanedanları idare ettiler³. Daha sonra iktidara geçen Seyyidler (1414-1451) ve Lodîler (1451-1526) ise Türk kökenli olmasalar da Türklerin Hindistan'da kurdukları idarî yapıyı hemen hiç değiştirmeden devam ettirdiler⁴. XIII. yüzyıl başlarındaki Gurlu-Hârizmşâh mücadelesini Hârizmşâhlar'ın kazanması ve bundan kısa bir zaman sonra yaşanan Asya'daki Moğol istilâsı, Delhi Sultanlığı'nın Hindistan'a doğru genişlemesi, burada sağlam temeller üzerine oturması ve bölgeye gelen Türklerin bu ülkeyi vatan seçmesi sonuçlarını da beraberinde getirmişti.

Delhi Türk Sultanlarının tarihte oynadıkları en önemli iki rol vardır: İlki Hindistan'ı Moğollar'ın istilâsına uğratmamaları, ikincisi de Hindûlar'a karşı gazâ siyaseti izlemek suretiyle bütün Hindistan'ı fethedip Müslüman idaresi altına almalarıdır. Bu iki mesele de soyları Halaç Türklerine dayanan Halacîler hanedanı devrinde halledilmiştir. Bu hanedandan Alâeddin Muhammedşah (1296-1320), ortaya koyduğu büyük gayret ve yaptığı reformlar sayesinde hem Hindistan'ı Moğol istilâsından korudu hem de bütün Hindistan topraklarını hâkimiyeti altında birleştirerek Delhi Sultanlığı'nı muazzam bir imparatorluk haline getirdi⁵. Ancak saltanatının son yıllarında hastalanması üzerine naibi Melik Kâfur'un çevirdiği entrikalar, devleti zayıflattı ve ülkede düzen bozuldu. Nihayet Sultan Alâeddin Halacî'nin ölümü üzerine (7 Şevvâl 715/4 Ocak 1316) nâibi Kâfur, kardeşleri Hızır⁶, Ebû Bekir ve Şadî hanların gözlerine mil çektirip Gvalyor kalesine hapsedirmiş ve küçük yaştaki şehzade Ömer Han'ı "Sultan Şihâbeddin" adıyla tahta çıkararak sultanlık idaresine birkaç ay hâkim olmuştu. Daha sonra şehzadelerden Mübarek Han'ı da kör etmek istemesi üzerine bazı saray muhafızları Sultan Alâeddin'in eşi olan Melike-i Cihân (Büyük Hatun)'ın emriyle bir suikast düzenleyerek Kâfur'u

³ E. Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, ; E. Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, ,

⁴ Bk. S. Haluk Kortel, "Seyyidler", *DİA.*, XXXVII, 77-78; İqtidar Husain Siddiqui, "Lûdîler", *DİA.*, XXVII, 217-218.

⁵ Daha geniş bilgi için bk. Kishori Saran Lal, *History of Khaljis*, Calcutta 1967, s.33 vd.; Peter Jackson, *The Delhi Sultanate, A Political and Military History*, Cambridge 1999; *A Comprehensive History of India, The Delhi Sultanat A.D. 1206-1526*, (ed. M. Habîb and K. A. Nizâmî), New Delhi 1982, V, 321-428; Enver Konukçu, *Kalaç Sultanlığı (1290-1320), Delhi'de Türklerin İkinci Hakimiyet Devresi*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü yayımlanmamış Doçentlik Tezi, Erzurum 1976; Neslihan Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, Ankara 2000, s. 111-120; S. Haluk Kortel, "Delhi Türk Sultanı Alâeddin Muhammedşah Halacî'nin Hindistan'daki Seferleri", *Bellekten*, LVII, sy. 235, Ankara 1999, s. 747-778; a. mlf., "Delhi Türk Sultanı Alâeddin Halacî'nin Moğol Siyaseti", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sy. 36, İstanbul 2000, s. 261-280; a. mlf., "Delhi Türk Sultanı Alâeddin Halacî Döneminde İsyanlar ve Bunlara Karşı Yapılan Yeni Düzenlemeler", *Prof. Dr. Yavuz Ercan'a Armağan*, Ankara 2008, s. 685-701.

⁶ Alâeddin'in velayet atadığı oğlu olup daha sağlığında Melik Kâfur'un entrikalarıyla sultanın gözünden düşürülüp hapsedilmişti (Bk. Lal, *age.*, s. 269).

öldürdüler ve bir hücrede hapsedilmiş olan Mübârek Han'ı kurtardılar⁷. Bu şehzade önce kardeşi Şihâbeddin'in naipliğini üstlendi ancak kısa bir süre sonra onu hapsedip "Sultan Kutbeddin Mübârekşâh" adıyla 24 Muharrem 716 (18 Nisan 1316)'da⁸ tahta çıktı. Ünlü gezgin İbn Battûta⁹, Kutbeddin Mübârekşâh'ın tahta geçmeden önce, babası tarafından aşağılandığını, zerre saygı ve iltifat görmediğini, diğer çocuklarına saltanat alâmetleri (bayrak ve davul) veren Sultan Alâeddin'in ona hiçbir nişan vermediğini belirterek şu kısa hikâyeyi anlatır: "Alâeddin bir gün oğluna yönelip: "Kardeşlerine verdiğim şeyi sana da vermem gerekir aslında! deyince Kutbeddin: "Bana verecek olan Allah'tır!" der. Alâeddin bu cevabın dehşetinden korkuya düşer". Şayet bu bilgiler doğru ise Sultan Alâeddin ile Kutbeddin Mübârekşâh'ın araları pek iyi değildi. Hatta Mübârekşâh babasına kırgın idi.

1. KUTBEDDİN MÜBÂREKŞAH'IN TARİH SAHNESİNE ÇIKIŞI VE DÖNEMİNİN SİYASÎ OLAYLARI

Sultan Kutbeddin hükümdar olunca, devlet kademelerine gerekli atamaları yaptıktan sonra¹⁰, ilk icraatı babası Sultan Alâeddin'in koyduğu kanun ve yasakların tümünü kaldırmak olmuştur. Önce genel bir af ilan ederek 17-18 bin mahkûm ve sürgünü serbest bıraktı, askerlere 6 aylık maaşlarını peşin olarak ödemekle beraber kumandan ve asker maaşlarını, bilginlerin (ulemâ) bağışlarını (idrârât) arttırdı ve hatta halktan ihtiyaç sahibi olanlara hazineden para dağıttı. Sultan Alâeddin devrinde devlet arazisine (hâlisa) dönüştürülen birçok köy (dih) ve arazi (zemîn) Kutbeddin Mübârekşâh zamanında şahıslara verildi ve yeni kadrolar ve yeni ücretler (vezâ'if) ihdas edildi. Devletin ağır vergi (harâchâ) talepleri de hafifletildi ve vergi problemlerinde uygulanan müsadere, dayak, zincire vurma gibi sert cezalar kaldırıldı.¹¹

Yeni sultan, hapsedildiği günler onun ruhsal durumunu oldukça bozmuş olacak ki, tahta çıkışıyla birlikte kör edilme veya öldürülme korkusu ortadan kalkınca kendini eğlence ve sefahate vermişti. Bütün bunlar babası Alâeddin'in yıllarca uğraşarak doldurduğu hazinenin birkaç yıl zarfında boşalmasına sebep olacaktı. Berenî¹², sultanın otoritesine karşı duyulan korku ve saygının ortadan kaybolduğunu ve her şeyden önemlisi narh sisteminin kaldırılmasıyla zaruri tüketim malzemelerinin fiyatının çok arttığını, kervan ticaretinin eskiden olduğu gibi Multânlıların tekeline geçtiğini ve hem onlar hem de çarşı-pazar esnafının mallarını istedikleri fiyattan satmaya başlayıp halkı kazıkladıklarını, rüşvet, irtikâp ve yolsuzluğun yaygınlaştığını, bu düzenin vergi

⁷ Ziyâeddin Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, (nşr. Seyyid Ahmed Hân, Osnabrück 1981, s. 375-376; İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, (çev. A. Sait Aykut), İstanbul 2000, II, 633-634; ayrıca bk. Lal, *age*, s. 286-288.

⁸ Emir Husrev (*Nuh Sipîhr*, (nşr. Muhammed Vâhid Mirzâ), Kalkûta 1950, s. 51) verir. Berenî'nin verdiği 717 (1317) yılı hatalıdır.

⁹ *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, II, 632.

¹⁰ Bk. Berenî, s.379-381.

¹¹ Berenî, s. 382-383.

¹² *age.*, s. 383-385; Krş. Banarsi Prasad Saksena, "Qutbuddin Mubarak Khalji", *A Comprehensive History of India, V, The Delhi Sultanat A.D. 1206-1526*, (ed. M. Habîb and K. A. Nizâmî), New Delhi 1982, s. 429-430.

memurlarını (ummâl) ve vergileri hafifletilen Hindularını zenginleştirdiğini, içki yasağı kaldırıldığından Delhi’de halkın sefahate daldığını, istihbarat teşkilatının işe yaramaz ve mali işler dairesinin (dîvân-ı vezâret) düzenden yoksun kaldığını belirtir. Ayrıca Sultan Kutbeddin Mübârekşah’ın saraydan yetişen genç gulâmlara aşırı itibar göstermesi ve bunları yüksek devlet memuriyetlerine getirmesini sert bir üslupla eleştirir. Hatta sultanın, Hasan adındaki Guceratlı (Barodî/Parvârî)¹³ genç bir saray gulâmına aşırı düşkünlüğü nedeniyle saltanatının daha ilk yılında “Husrev Han” ünvanıyla birlikte önceki naip Melik Kâfur’un iktâlarını verdiği hatta vezirlik, hükümdar naipliği ve ordu kumandanlığı gibi en mühim görevleri Husrev’e havale ettiği bilinmektedir. Nitekim sultanın Husrev Han’a olan bu fazla güveni sonunu da hazırlamış onun ve adamlarının düzenlediği bir suikastla öldürülmüştü. Fakat kaynağımızın çizdiği bu karamsar tabloya rağmen Kutbeddin Mübârekşâh dönemi askerî başarılar yönünden parlak bir dönem olmuştur.

Sultan Kutbeddin saltanatının ilk yılında Gucerat’ta patlak veren Alp Han isyanını tecrübeli devlet adamı Aynülmülk Multani¹⁴ vasıtasıyla bastırdı. Eyalette asayiş ve huzur yeniden sağlandı (716/1316). Sultan, Gucerat’ın idaresini kayınbabası Zafer Han (Melik Dînâr)’a verdi. Zafer Han 4 ay gibi kısa bir sürede Gucerat’taki raca (rayân) ve kale kumandanlarını(mukaddemân) merkeze bağlayarak eyalet gelirlerini düzene koydu ve bu vilâyeti mamur hale getirdi¹⁵. Sultan Kutbeddin, ertesi yıl Delhi’deki taht değişikliği sebebiyle itaatten çıkan ve vergilerini göndermeyen güney Hindistan’daki Devagiri ve Telingana racalıkları üzerine sefere çıktı (Nisan 717/1317). Önce Devagiri’deki isyanın başını çeken Raca Ramaçandra’nın damadı Harpal ve racanın naip ve veziri Rakho sultanlık ordusu karşısında tutunamayıp kaçtılar. Ama yakalanarak öldürüldüler. Devagiri kalesi savaş olmadan Sultan Kutbeddin Mübârekşah’a teslim oldu. Muson yağmurları başladığından sultan bir süre ordusuyla Devagiri’de kaldı. Bu sürede bölge halkı Mahrattalar’ın hepsine boyun eğdirdi. Melik Yeklekhî’yi Devagiri’ye vali veoraya bağlı iktâlarada idareciler (mukta’ ve mutasarrıf) ve vergi toplayıcılar (ummâl) atadı¹⁶. Bir yıl sonra ordusunun başında tekrar Devagiri’ye gelen Kutbeddin Mübârekşah, naibi Husrev Han’ı Telingana üzerine sefere gönderdi (718/1318). Bölgenin merkezi Varangal’de kuşatılan Raca III. Pratapa Rudra, aman dileyerek teslim oldu ve sultana bağlılığı kabul etti (718/1318 yazı)¹⁷. Sultan, Delhi’ye geri dönerken Husrev Han’ı¹⁸ ordunun bir

¹³ Gucerat’ın Baroda şehrinden olup o sırada cesaretleriyle tanınmış bir Hintli kast. Bk. Emîr Husrev Dihlevî, *Tuğlûknâme*, (nşr. Seyyid Hâşimî Ferîdâbadî), Evrengâbâd 1933, s. 19; Lal, *age.*, s. 309-311; Jackson, *age.*, s. 177.

¹⁴ Hayatı hakkında bk. E. Konukçu, “Aynülmülk Mültânî”, *DİA.*, IV, 282-283.

¹⁵ Berenî, s. 388-389.

¹⁶ Emîr Husrev Dihlevî, *Nuh Sipîhr*, (nşr. Muhammed Vâhid Mirzâ), Kalküta 1950, s.58-73; Berenî, s.389-390; Abdülmelik İsamî, *Fütûhu’s-Selâtîn*,(nşr. A. S. Usha), Madras 1938, s 360-361; ayrıca bk. Jackson, *age.*, 202-203.Berenî, bu sefer için 718 (1318) yılını vererek kronoloji yanlışını devam ettirir, ayrıca Telingana seferinden hiç bahsetmez.

¹⁷ Geniş bilgi için bk. S. Haluk Kortel, “Delhi Türk Sultanlarının Telingana Seferleri, *Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVİD)*, IV/1 (2015), s. 1-26.

¹⁸ Berenî (*age.*, s. 390-391), Husrev Han için”aşâğılık, düzenbaz, hain ve ne idüğü belli olmayan bir kimse idi” derken olayların görgü şahidi Emîr Husrev eserlerinde ondan övgüyle bahseder ve onun racaları için seve seve ölen, yiğitlikleriyle ünlü Baradu kastına mensup olduğunu belirtir. (*Nuh Sipîhr*, s. 81 vd.;*Tuğlûknâme*, s. 19).

bölümüyle Hindistan'ın en güneyindeki Ma'ber bölgesi üzerine yolladı (1318 sonları ve 1319 başları).

Sultan Kutbeddin, Delhi'ye dönüşü sırasında babasının amcalarından Melik Hâmuş (Yuğruş Han)'un oğlu Melik Esedüddin'in kendisi aleyhine bir isyan planladığını öğrenince büyük öfkeye kapıldı¹⁹. Ellora yakınındaki²⁰ Ghati Sakun geçidinde ordusuyla konakladığında Melik Esedüddin ve kardeşlerini tutuklattı. Bir süre sorgulamadan sonra, sultanın otağı önünde onların kafaları kesildi. Sultan, bununla kalmayıp Esedüddin'in ailesinden suikastla ilgileri olmayanları da öldürtüp mallarını müsadere ettirdi. Buna rağmen onun şüphe ve öfkesi geçmedi ve başkente dönüş yolculuğu sırasında Cihayin'de konakladı, oradan Ser-silâhdâr Şâdi Küteh'i²¹ Gvalyor kalesine gönderip önceden gözleri kör edilen kardeşleri Hızır, Şâdi ve Ömer (Şihâbeddin) hanları öldürttü. Delhi'ye döndükten sonra devlet işlerinde kimse ona öğütlerde bulunmaya cüret edemedi. Gösterdiği aşırı müsamaha ve eli açıklık karşılığında yakınlarının isyan planları onu daha şüpheli ve güvensiz biri yaptı. Sonuçta hiçbir suç işlemeyen kayınpederi Gucerat valisi Zafer Han'ı ve yokluğunda"vekil (nâib-i gaybet)" atadığı Melik Şahin'i dahi öldürttü. Zafer Han'dan sonra sultan, Gucerat vilâyetinin idaresini Husrev Han'ın dayısı olan Hüsâmeddin'e verdi. Hüsâmeddin, Gucerat'ta akrabalarıyla bir isyan başlattı ve yakalanıp Delhi'ye gönderildi. Sultan, Husrev Han'a olan zaafından dolayı kısa zaman sonra onu affedip şahsi hizmetkârları arasına aldı²².

Bu sırada Devagiri valisi Melik Yeklekhî isyan etti. Sultan Mübârekşah, Yeklekhî'ye karşı Delhi'den bir ordu yolladı. Yeklekhî ve suç ortakları yakalanarak ağır biçimde teşhir edilip cezalandırıldılar. Devagiri vezirliği Aynülmülk Multânî'ye, müşrifliği Hâce Alâ Debîr'in oğlu Tâcülmülk'e ve vezir yardımcılığı Mücîreddin Ebû Recâ'ya verildi. Onlar, sultanın kendilerini atamasına şaşırırsalar da Devagiri'ye gittiler; orada asayiş ve huzuru sağladılar, ordu birliklerini düzene soktular ve vilayet vergilerinin toplanmasına yönelik gerekli düzenlemeleri yaptılar²³.

Diğer taraftan Husrev Han'ın gelişi üzerine Ma'ber'in iki racası da hazineleri ve kıymetli eşyalarıyla kaçtılar. Racaların terk ettiği iki şehirde bırakılan yüz kadar fil ganimet olarak ele geçirildi²⁴. Muson yağmurları dolayısıyla bir süre Ma'ber'de kalan Husrev Han orada Sirâc-ı Takî adında vergisini (zükût) günü gününe ödeyen, zengin ve Müslüman bir tüccarı öldürtmüş ve mallarını müsadere etmişti²⁵. Husrev Han, Ma'ber

¹⁹ İbn Battûta (*age.*, II, 634)'ya göre bu emîrler Kutbeddin'in yerine ağabeyi Hızır Han'ın on yaşındaki oğlunu tahta çıkarmak üzere anlaşmışlardı. Sultan bunu öğrendiğinde sinirinden çocuğu kafasını taşlara vura vura öldürmüştü.

²⁰ Bugün Evrengâbâd civarında olup mağaralarıyla ünlüdür.

²¹ İbn Battûta (*age.*, II, 634)'da adı "Melik Şah" şeklindedir.

²² Berenî, s. 393-397.

²³ Berenî, s. 397-398; ayrıca bk. Saksena, *agm.*, 438-439.

²⁴ Berenî, s. 398. Sirhindî (*Târih-i Mübârekşâhî*, nşr. M. Hidayet Hüseyin, Calcutta 1931 s. 85)'ye göre, Husrev Han, Mutli (Motupilla=Masulipatam) şehrini zapteterek 20 fil ve 6 dirhem ağırlığında bir elmas ele geçirmişti. İsmâî (*Fütûhu's-selâtin*, s. 369-372) ise, Husrev Han, Pattan şehrini ele geçirip yağmaladığını ve muazzam bir ganimet elde ettiğini bildirir.

²⁵ İsmâî, s. 369.

seferindeyken yakın adamlarıyla geceleri görüşerek isyan ve sultanı öldürme planları yapıyor; ordudaki Melik Temür, Melik Afgan ve Melik Telboğa (Tabalgay)²⁶ Yağda gibi büyük emirlerin desteğini kazanmaya çalışıyordu. Ancak buna yanaşmayan emirler, isyan etmesi halinde engel olacaklarını söyleyerek onu Delhi'ye geri dönmek zorunda bıraktılar. Sefer dönüşü Temür ve Telboğa, sultana durumu bildirdiler ama Husrev Han'dan zerre kadar şüphesi olmayan Sultan Kutbeddin, onların rütbelerini düşürüp iktâlarını ellerinden aldı hatta Telboğa'ya dayak attırdı²⁷. Berenî²⁸, “Her kim Husrev Han'ın hainliğine şahitlik ettiyse, cezaya çarptırıldı, hapsedildi veya sürgün edildi. Bütün saray halkı (mülâzimân-ı bârgâh) onun aleyhinde konuşmanın dayak cezasını davet etmekle eşit olduğunu anladı” sözleriyle sultanın durumunun vahametini açıklar.

Daha sonra Husrev Han, Sultan Kutbeddin'i öldürme planları yapmaya devam etti. O ve taraftarları, sultanı Sirsava civarında ava çıktığı sırada öldürmeyi düşündüler ama yanındaki muhafız ve askerlerin toplanmasından korkarak bundan vazgeçtiler ve hedeflerine sarayda ulaşmayı tercih ettiler. Uzun süredir görüşmediği yakınlarını görmek bahanesiyle silahlı Parvarîler birkaç gece boyunca arka kapıdan saraya alındılar. Birkaç gece sonra önce saray kapıları sorumlusu (uhdedâr-ı derhâ) Sadr-ı Cihân Kâdı Han (Ziyâeddin)'i öldürdüler. Bu sırada çıkan seslerden kuşkulanan sultan, ihanetin farkına vararak hareme kaçmaya çalıştıysa da Husrev Han ve adamları tarafından yakalanarak öldürüldü (1 Cumâdelâhire 720/9 Temmuz 1320)²⁹. Husrev Han, gece yarısı dîvânı topladı ve devlet erkânını saraya getirerek zorla biat alarak tahta oturdu³⁰. Sultan Kutbeddin'in ölümüyle Delhi'de Halacîler hanedanı da son buluyordu³¹. Kutbeddin Mübârekşah, hat sanatına ilgi duyar³², geleneksel bir Türk sporu olan çevgân oynamayı sever ve ava çıkmaktan hoşlanırdı³³. Sanatçıları, şair ve edipleri himaye eder meclislerinde onlara yer verirdi.³⁴ Ayrıca mimari eser inşasına da önem verdiği fakat bunları tamamlayamadan öldüğü anlaşılmaktadır.³⁵

²⁶ Berenî (age., 400), “Telboğa”, Emîr Husrev Dihlevî (*Nuh Sipihr*, s.) “Tabalgay” olarak kaydeder. Jackson ise (age., s. 179) bu emîrin adının “Tulabuğa Buğda” okunabileceğini belirtir.

²⁷ Berenî, s. 400.

²⁸ age., s. 401.

²⁹ Bu tarihi, dönemin görgü tanığı Emîr Husrev Dihlevî (*Tuğluknâme*, s.19) verir. Buna karşın 15. Yüzyıl yazarlarından Sirhindî, (age., s. 86) aynı olayın 5 Rebûlevvel 720(26 Nisan 1320)'de meydana geldiğini bildirir. Kaynaklar arasındaki farklı bilgiler ve münakaşası için bk.Lal., age., s. 307; Saksena, agm., s. 447 dipnot 5.

³⁰ Daha geniş bilgi için bk. Berenî, s. 401-413; Lal, age., 304-307.

³¹ Emîr Husrev (*Nuh Sipihr*, s. 324), Muhammed adında bir oğlunun doğumu münasebetiyle Kutbeddin Mübârekşah'ın şenlikler tertiplelediğini bildirir (23 Rebûlevvel 718/25 Mayıs 1318). Kutbeddin'in ölümünden sonra hayatta kalan Halacî şehzadelerini (Ebû Bekir, Ferîd, Ali, Bahâ ve Osman), Husrev Han'ın öldürttüğünü biliyoruz (Bk. Emîr Husrev, *Tuğluknâme*, s. 23-33). Ama bunlar arasında Muhammed'in bulunmayışı onun Kutbeddin'in sağlığında ölmüş olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Ayrıca bk. Kortel, *Teşkilât*, s. 224.Jackson (age., s. 334), Halacîler'in soy kütüğünü verirken bu şehzadeyi ihmal etmiştir.

³² Hattât Mevlânâ Bahâeddin onun hat hocası idi. Bk Berenî, s.381.

³³ Emîr Husrev, *Nuh Sipihr*, s. 236, 270-283, 302, 422, 424.

³⁴ Emîr Husrev, age., s. 363, 365, 376, 378, 392-393, 399. Ünlü şair Emîr Husrev Dihlevî, *Nuh Sipihr* adlı mesnevîsini Kutbeddin Mübârekşah'ın isteği üzerine yazmıştı.

³⁵ Emîr Husrev, age., s.76-79.

2. KUTBEDDİN MÜBÂREKŞAH VE HALİFELİK

Kutbeddin Mübârekşah, dört yılı birkaç ay aşan saltanatına askerî başarılar, fetihler, asilerin ortadan kaldırılması ve başkentin bayındırlaştırılması gibi birçok olayı sığdırmıştır. Ancak Mübârekşah'ı Hindistan tarihindeki diğer Müslüman hükümdarlardan ayıran en önemli özellik, kendini resmî olarak “halîfe” ilan eden ilk ve tek sultan olmasıdır. Bu yeni uygulamanın onun hükümdarlığının ikinci yılında yürürlüğe girdiği para ve kitâbelerinden anlaşılmaktadır. 717 (1317) tarihli paralarında halîfele mahsus “el-Vâsık bi'llâh, Emîri'l-mü'minîn, İmâmü'l-âzam, Halîfetü Rabbi'l-âlemîn, Halîfetullâh” ünvan ve lâkaplarını aldığı açıkça görülmektedir³⁶. Sultan Kutbeddin Mübârekşah, devrinde Hindistan'ın muhtelif yerlerinde yaptırdığı eserlerdeki kitabelerinde de kendisini bir “İslâm halîfesi” olarak tanımlamaktadır. Nitekim Bayana'nın yaklaşık 3,5 km. kuzeyindeki Câlar (Jhâlar) Sarnıcında (baoli) 718 (1318) tarihli kitâbede Kutbeddin Mübârekşah'ın ünvan ve lâkapları: “Gavsü'l-İslâm ve'l-müslimîn, vârisü hilâfetü Dâvud ve Süleyman, Ebi'l-muzaffer, Halîfetullâh Mübârekşâh, es-Sultan bine's-Sultan Halledallâhu hilâfetühu...”³⁷ şeklindedir.

Yine Bayana'daki Ukha Mescidi'nde 720 (1320) tarihli bir başka kitâbede Kutbeddin'in ünvan ve lâkapları: “Emera binâ hâzihi'l-imâretü'l-mübâreketi's-şerîfeti'l-latîfe fi-ahde's-Sultanü'l-âlem, el-âdil, el-mu'azzam, mevlâ mülûkü's-şark el_Arab ve'l-Acem, müşeyyidü kavâi'dü'l-ihsân... el-cûd ve'l-ikrâm, Zıllulâh fi'l-arzeyn Kutbü'd-dünya ve'd-din, Gavsü'l-İslâm ve'l-müslimîn, Mugîsü'l-mülûk ve's-selâtin, Vârisü hilâfetü Dâvud ve Süleyman, Ebi'l-muzaffer, Halîfetullâh Mübârekşâh, es-Sultan ibne's-Sultan Halledallâhu sultanehu ve ebbede hilâfetuhu...”³⁸ olarak geçer.

Mirzâpûr bölgesinde Bhuli'de Dakhni Tola'daki caminin duvarında yer alan kırmızı kum taşına kazınmış manzum kitâbede ise Sultan Kutbeddin'in yine “halîfe” ünvanıyla anılır:

“...Sultan ibne's-sultan Şâh Mübârek ângeh

Kutbî est ku (ki o) Halîfe-i âlem ... şod”³⁹

Bu resmî kanıtlar, Sultan Kutbeddin Mübârekşah devrinin görgü şahidi yazarların eserlerinde onun için kullanılan “halîfe, halîfe-i zamân, halîfe-i ahd, sâhib-i hilâfet” isimlerini de tasdik ve teyit etmektedir⁴⁰.

³⁶ Edward Thomas, *The Chronicles of the Pathan Kings of Dehli*, Amsterdam 1981, s. 179-183; Nelson Wright, *The Coinage and Metrology of the Sultans of Dehli*, New Delhi 1974, s. 97-102.

³⁷ Ghulam Husain Yazdani, “Inscriptions of the Khalji Sultans of Delhi and Their Contemporaries in Bengal”, *Epigraphia Indo-Moslemica (1917-18)*, (ed. G. Yazdani), Calcutta 1921, s. 39.

³⁸ Yazdani, *agm.*, s. 41-42.

³⁹ Yazdani, *agm.*, s.42.

⁴⁰ Bk Emîr Husrev Dihlevî, *Nuh Sipîhr*, s. 30, 50, 59, 77, 79, 115, 135, 145, 286, 342-343, 400, 418, ; a. mlf., *Tuğluknâme*, s. 139.

Delhi Sultanları, kuruluş yıllarından itibaren dünyevî hâkimiyetlerini meşrulaştırmak amacıyla Ortaçağ İslâm dünyasında yürürlükte olan halifeden tasdik (menşur, hil'at) alma âdetini sürdürmüşler, halifenin verdiği ünvan ve lâkapları para ve kitâbelerinde kullanıp, adını hutbede okutmuşlardı. Abbâsî halifelerinden bu şekilde meşruluk onayı alan ilk Delhi Sultanı Şemseddin İltutmuş (1211-1236) idi⁴¹. Bununla birlikte Abbâsî halifelerinin ismi resmi onay gelmesinden daha önceleri 624 (1227) tarihinden itibaren İltutmuş'un paralarında görülmektedir⁴². Halîfe Mustansır'ın ölüm haberi Delhi'ye ulaştığı zaman Sultan Alâeddin Mesûdşah (1242-1246), darphanedeki para kalıplarını değiştirip paralarına yeni halife Mu'tasım'ın adını koydurmuştu (1243)⁴³. Ancak 1258 yılında Moğol (İlhanlı) hükümdarı Hülegü'nün Müsta'sım'ı öldürüp Abbasî Hilâfeti'ne son vermesi, Moğol hâkimiyetine girmemiş İslâm hanedanlarının dolayısıyla Delhi Sultanlığının da idareleri altındaki ülkede (Dârü'l-İslâm) meşruluk onayını yani Müslüman halkı idare etme yetkisinin simgesel de olsa kimden alınacağı problemiyle yüz yüze bıraktı. Moğol istilâsı dolayısıyla İran, Irak ve Türkistan coğrafyasından kaçan birçok mültecinin -hatta bazı Abbasî hanedanı mensupları dâhil- Delhi Sultanlığı'na sığındıkları bilinmektedir. Bunlar aracılığıyla mevcut durum Delhi idarecileri tarafından öğrenilmiş olmalıdır. Delhi Sultanları başlangıçta bu zorluğu ölümünden uzun zaman sonra bile Müsta'sım Billâh'ın adını para ve kitâbelerine koymaya devam etmek gibi basit bir hileyle geçiştirmeyi yeğlediler: Yani durumdan haberleri olduğu halde haberleri yokmuş gibi davranarak... Bundan dolayı Müsta'sım'ın adı Delhi Sultanlığı paralarında yer almaya Halacîler'den Celâleddin Fîruzşah'ın (1290-1296) hükümdarlığının sonuna kadar yani halifenin ölümünden sonra yaklaşık kırk yıl boyunca devam etti.⁴⁴ Sultan Gıyâseddin Balaban'ın (1266-1287) uyguladığı "hükümdarı herşeyin üzerinde gören ve hükümdarlık otoritesini, ihtişamını ve itibarını en yüksek seviyeye çıkarmayı hedefleyen merkezîyetçi düşüncenin" eski Türk hâkimiyet anlayışı ile olduğu kadar, artık kendilerine sultanlık alâmetleri (menşûr, hil'at) verecek bir halifenin bulunmayışı ile de yakından ilgisi olmalıdır.⁴⁵ Bunun gibi Halacîler'in bir hükümet darbesi yaparak Delhi'de iktidara gelişleriyle birlikte, onların meşruiyetlerinin halk nazarında tartışılmaya başlandığını gösteren bazı işaretler mevcuttur. Sözgelisi hanedanın ilk üyesi Celâleddin Fîruzşah'a karşı bir isyan veya komplo planlayıcısı olarak itham edilen, Seydî Müvelleh adlı dervişin peygamber soyundan oluşu ve başarılı olması halinde taraftarlarınca "halife" ilan edilmesinin düşünülmesi⁴⁶, sultanların bu devirde halifeden meşruluk onayı alamamalarıyla doğrudan bağlantılı olmalıdır. Bu olay ayrıca bir halifenin olmayışının sadece dini yönden değil siyasî açıdan da tehlikeli sonuçlar doğurabileceğini ortaya

⁴¹ Bk. Ebû Ömer Minhâceddin b. Sirâceddin Cûzcânî, *Tabakat-ı Nâsirî yâTarih-i İrân ve İslâm*, (nşr. Abdülhay Habîbî), Tahran 1984, I, 447; Hasan Nizâmî, *Tâcü'l-me'âsir*, İng. Trc. Elliot-Dowson, *History of India As Told By Its Own Historians*, Delhi 1990, II, 243.

⁴² Bk. Wright, *age.*, s. 17-20.

⁴³ Thomas, *age.*, s. 122; Wright, *age.*, s. 47; Krş. Ishtiyâq Husain Qureshi, *The Administration of Sultanate of Delhi*, Karachi 1958, s. 27-28.

Thomas, *age.*, s. 126; Qureshi, *age.*, s. 29; Aziz Ahmed, *Hindistan'da İslam Kültürü Çalışmaları*, (çev. Latif Boyacı), İstanbul 1995, s. 14- 15.

⁴⁵ Berenî, s. 30-32; ayrıca bk. Ahmed, *age.*, s. 15.

⁴⁶ Berenî, s. 210; ayrıca bk. Upendra Nath Day, *Some Aspects of Medieval Indian History*, New Delhi 1971, s. 10-11.

koymuştu. Buna rağmen dindar bir kişi olarak tanınan Fîrûzşah, halîfe ünvanını kullanmadı. Çünkü şer'i olduğu kadar pratikte de sorunlar vardı. Halacîler, Kureyşli olmadıkları gibi Dârü'l-İslâm'ın merkezinde olmak iddiaları da bulunmuyordu⁴⁷.

Celâleddin Fîrûzşah'tan sonra devlet erkânı, artık “ölmüş bir halîfeden tasdik almış görünme” uydurmacasını sürdürmenin anlamsız olduğu bilinciyle hareket ederek bu geleneğe son verdiler. Onun yerine geçirilen küçük yaştaki oğlu Rükneddin İbrahim'den itibaren Müsta'sım'ın ismi paralardan kaldırılmış, bunun yerine sadece “Nâsırı Emîri'l-mü'minîn” ibaresine yer verilmeye başlanmıştı. Delhi sultanları arasında belki de en kudretli sultanlardan biri olan Alâeddin Muhammedşah Halacî de para ve kitâbelerinde bu uygulamayı bozmamış ünvanlarına yalnızca “Yemînü'l-hilâfet(yemînü'l-mü'minîn)”i eklemişti⁴⁸. Fakat diğer taraftan Sultan Alâeddin, dönemin saray şairleri Emîr Husrev ve Emîr Hasan Dihlevî (Siczî)'nin⁴⁹ kendisini “halîfe” olarak görmelerine de ses çıkartmamıştı. Muhtemelen sultan, bu ünlü ediplerin dilden dile dolaşan şiirlerinin kendi para ve binalarındaki kitâbelerden daha uzun etkili olacağına farkındaydı. Ayrıca bu konuda devrin bilginleri (ulemâ) ve ileri gelenlerinin de görüş ve onayı alınmış olmalıdır⁵⁰. Diğer taraftan Alâeddin'in Delhi yanında kurduğu yeni şehir Siri'deki darphanede bastırıldığı paralarda Darü'l-İslâm'da bastırıldıkları ibaresinin yer alması da Delhi'yi İslam dünyasının merkezi ve kendilerini de İslam devletinin başkanı yani halîfe olarak görmeye başladıkları fikrini desteklemektedir. Nitekim genellikle Siri, bazen de Delhi, Alâeddin Muhammedşah ve Kutbeddin Mübârekşah devirlerinde artık “halîfenin ikamet ettiği yer” manasına “Dârü'l-hilâfe”⁵¹, sarayı da “halîfenin evi” manasına “beytü'l-hilâfe(t)”⁵² adıyla anılmaktaydı. Benzer şekilde Sultan Alâeddin ve Sultan Kutbeddin'e ait hâkimiyet sembolleri de halîfenin hâkimiyet alâmetleri olarak geçmektedir. Sözcüleri dergâh/bârgâh-ı hilâfet, ‘alem-i hilâfet-i Muhammedî, işâret-i halîfetü'l-İslâm, sâyebân-ı hilâfet, çetr-i bülend-i hilâfet⁵³ gibi.

Böylece “hilâfet” kelimesi “devlet/saltanat” gibi terimlerle anlamdaş hale geldi. Gerçekte “hilâfet” kavramının bu şekilde dönüşümü yalnızca Hindistan'la sınırlı değildi; bu Abbâsî Halîfeliği'nin ortadan kalkmasının mantikî bir sonucuydu⁵⁴. Kutbeddin Mübârekşah'ın bir “halîfe-sultan” a dönüşmesine o yıllarda Hindistan dışındaki Asya'da değişen siyasi şartların da etkisi olduğu göz ardı edilmemelidir. Nitekim Moğol istilâsı ve Moğolların bütün Asya'yı idareleri altına almaları yalnızca Abbasî halifeliğine değil bu coğrafyada yüzyıllardır devam eden Türk-İslam hâkimiyetine de son vermişti. Asya'da

⁴⁷ Qureshi, *age.*, s. 31.

⁴⁸ Thomas, *age.*, s. 174; Ahmed, *age.*, s. 15.

Emîr Husrev Dihlevî, *Hazâinü'l-fütûh*, (nşr. Muhammed Vahîd Mirzâ), Kalküta 1953, s. 6,-7, 64, 113, 115, 149, 165, 172; a. mlf., *Deval Rani ve Hızır Han*, (nşr. M. Vefâ Bakayef), Duşanbe 1975, s. 20; ayrıca bk. Qureshi, *age.*, s. 29.

⁵⁰ Qureshi, *age.*, s. 30; Ahmed., *age.*, s. 15.

⁵¹ Emîr Husrev, *Nuh Sipîhr*, s. 75-76, 140,143; a. mlf., *Hazâinü'l-fütûh*, s. s. 7; İbn Battûta, II, 612, 615, 673.

⁵² Emîr Husrev, *Nuh Sipîhr*, s.141.

⁵³ Emîr Husrev, *Hazâinü'l-fütûh*, s. 64, 115, 123, 135; a. mlf., *Nuh Sipîhr*, s. 96, 117.

⁵⁴ Ahmed, *age.*, s. 16.

Moğolların istilasından korunan iki Sünnî-Müslüman ülkeden biri Delhi Türk Sultanları idaresindeki Hindistan diğeri Mısır Memlûkları idaresindeki Suriye olmuştu. Bu durumda Moğolların tek rakipleri de Sünnî Türk hükümdarları oluyordu. Bağdat Abbâsî Halifeliğı'ni ortadan kaldıran İlhanlılar'ın Gazan Han (1295-1304) ile birlikte Müslüman olmaları İslâm dünyası açısından bir kazanç olduysa da onun kardeşi ve halefi Olcaytu Han'ın Şiî mezhebini benimseyip desteklemesi (709/1309-1310)⁵⁵, Sünnî İslâm dünyası için olumsuz bir gelişme idi. Böylece İlhanlılar, Şiîlik propagandasıyla Hindistan'ın kuzeyinde Sind'de hüküm süren Şiî mezhebinden Sumra hanedanı (1206-1351) ile irtibata geçebilir ve onları kullanarak Delhi Sultanlığı için bir tehdit unsuru olabilirlerdi. Aslında İlhanlılar bu cephede bir müttefike sahip olmayı rakipleri Çağataylı Devleti'ni güneyden sıkıştırmak için istemekteydiler. Ama Delhi Sultanı Alâeddin Muhammedşah nezdindeki girişimleri olumsuz sonuçlanmıştı (710(1310)⁵⁶. Bu da Olcaytu Han'ı bu yönde hem Delhi Sultanlığına hem de Çağataylılara karşı kullanabileceğı Hindistan'daki veya yakınındaki Şiî hanedan veya topluluklarla -meselâ Sumralarla- anlaşmaya itmiş olabilir⁵⁷. Özellikle yeni tahta çıkan ve ülkesindeki isyan ve itaatsizlikleri ortadan kaldırıp birliğı tesis etmeye çalışan Kutbeddin Mübârekşah'ın kuzey hudutlarında böyle bir Moğol tehdidinin oluşmasına seyirci kalması beklenemezdi. Bu sebeple Mübârekşah, Moğolların desteğıyle Şiîliğin nüfuzunun artırmasını önlemeye yönelik kullanılabilecek en güçlü silahın Hindistan Müslümanlarını birleştirici bir unsur olan halifelik kurumu olduğunun farkına varmıştı. Halacîler hanedanının başlangıcından beri ortaya çıkan ihtiyaçlar ve Sultan Alâeddin devrinde zemin ve şartların hazır hale gelişi üzerine Kutbeddin Mübârekşah, saltanatının ikinci yılında kendini halife ilan etti ve Hindistan'da üç yıl boyunca bir "halife-sultan" olarak hüküm sürdü. Böylelikle o, Abbasî Hilâfetine ortadan kalkmasına ve bunun yarattığı otorite boşluğuna karşı pratik bir çözüm geliştirmiş oluyordu.

SONUÇ

Kutbeddin Mübârekşah'ın "halife-sultan" olma düşüncesinin kaynağını, Büyük Selçuklu ve Irak Selçuklu sultanlarının dünyevî otoritelerini yeniden kazanma teşebbüsünde bulunan Abbasî halifeleriyle (Kâim Biemrillâh, MuktedîBillâh, Müsterşid Billâh, Râşid Billâh) mücadelelerinde aramak gerekir. Büyük Selçuklu sultanları Tuğrul Bey, Melikşâh ve Sencer, de ülkelerindeki idarede Abbâsî halifelerinin dünyevî güç kazanıp çift başlılığa yol açmalarına engel olmak için hilafet kurumunu sıkı bir kontrol altında tutma siyaseti izlemişlerdi. Tuğrul Bey'in halifenin kızıyla evlenmesi,

⁵⁵ Bk. Bertold Spuler, *İran Moğolları*, (Çev. Cemal Köprülü), Ankara 1987, s. 266-268.

⁵⁶ Daha geniş bilgi için bk. Abdullah Vassâf, *Târih-i Vassâf*, Bombay 1269 (1852), IV, 528; ayrıca bk. Kortel, "Moğol Siyaseti", s. 279.

⁵⁷ Day, *age.*, s. 12-13.

Melikşah'ın torununu halife yapmak istemesi hep bu siyasetin ürünleri olmuştur.⁵⁸ İşte Delhi Sultanı Kutbeddin Mübârekşah da hilâfet meselesinde merkeziyetçi bir siyaset izleyerek bu meselenin ülkesini bölmesine engel olmak için Büyük Selçuklu Sultanları'ndan bir adım ileri giderek halifeliği hükümdarlıkla birleştirmiştir. Böylece Kutbeddin Mübârekşah, uzun bir süreden beri sembolik bir kurum halini alan hilâfet kurumunu iktidarın gerçek sahibi olanlara vermek suretiyle sorunu ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Bu dönüşümün Moğolların yaptığı gibi halifeliğin yıkımıyla değil, tam tersine Türk idare tarzının yapıcılığı esas alınarak kurum olarak yaşatılmasıyla sonuçlanması da diğer önemli bir husustur. Bunlara ilave olarak Kutbeddin Mübârekşah Halacî'nin dolayısıyla Delhi Sultanlığı'nın "halife" ünvanını resmen kullanma girişiminde bulunması Osmanlı padişahlarından (I. Murad ve sonrakiler)⁵⁹ en az 45 yıl önce gerçekleşmiştir. Ancak aradaki tek fark bu değişimin Mübârekşah'ın saltanatıyla sınırlı kalmasıdır.

KAYNAKÇA

Berenî, Ziyâeddîn, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, (nşr. Seyyid Ahmed Hân, Osnabrück 1981.

Cûzcânî, Ebû Ömer Minhâceddin b. Sirâceddin, *Tabakât-ı Nâsirî yâ Tarîh-i İrân ve İslâm*, (nşr. Abdülhay Habîbî), I-II, Tahran 1984.

Day, Upendra Nath, *Some Aspects of Medieval Indian History*, New Delhi 1971.

---

⁵⁸ Geniş bilgi için bk. Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Ankara 1989, s. 168-205; Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Ankara 1995, s. 45-46, 132-133, 216, 248-251; Osman G. Özgüdenli, "Selçuklu-Hilâfet Münasebetlerinde Bir Dönüm Noktası: Halife El-Müsterşid'in Katli Meselesi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı: 39, İstanbul 2004, s. 1-34.

⁵⁹ Bk. Azmi Özcan, "Hilafet (Osmanlılar Dönemi)", *DİA.*, XVII, 546.

Durak, Neslihan, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, Ankara 2000.

Emîr Husrev Dihlevî, *Nuh Sipihr*, (nşr. Muhammed Vâhid Mirzâ), Kalküta 1950.

_____, *Hazâinü'l-fütûh*, (nşr. Muhammed Vahîd Mirzâ), Kalküta 1953.

_____, *Deval Rani ve Hızır Han*, (nşr. M. Vefâ Bakayef), Duşanbe 1975.

_____, *Tuğluknâme*, (nşr. Seyyid Hâşimî Ferîdâbadî), Evrengâbâd 1933.

Habîb, Muhammad-Nizâmî, Khaliq Ahmad (ed.), *A Comprehensive History of India, The Delhi Sultanat A.D. 1206-1526*, New Delhi 1982, V, 321-428.

Hasan Nizâmî, *Tâcü'l-me'âsir*, İng. Trc. Elliot-Dowson, *History of India As Told By Its Own Historians*, Delhi 1990, II, 204-243.

İbn Battûta (Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta et-Tancî), *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, (çev. A. Sait Aykut), II, İstanbul 2000.

İsâmî, Abdülmelik, *Fütûhu's-Selâtîn*, (nşr. A. S. Usha), Madras 1938.

Jackson, Peter, *The Delhi Sultanate, A Political and Military History*, Cambridge 1999.

Konukçu, Enver, *Kalaç Sultanlığı (1290-1320), Delhi'de Türklerin İkinci Hâkimiyet Devresi*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü yayımlanmamış Doçentlik Tezi, Erzurum 1976.

_____, "Aynülmülk Mültânî", *DİA.*, IV, 282-283.

Kortel, S. Haluk, "Delhi Türk Sultanı Alâeddin Muhammedşah Halacî'nin Hindistan'daki Seferleri", *Belleten*, LVII, sy. 235, Ankara 1999, s. 747-778.

_____, "Delhi Türk Sultanı Alâeddin Halacî'nin Moğol Siyaseti", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sy. 36, İstanbul 2000, s. 261-280.

_____, "Delhi Türk Sultanlarının Telingana Seferleri", *Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVID)*, IV/1 (2015), s. 1-26.

_____, "Seyyidler", *DİA.*, XXXVII, 77-78.

Köymen, Mehmet Altay, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Ankara 1989.

Lal, Kishori Saran, *History of Khaljis*, Calcutta 1967.

Özcan, Azmi, "Hilafet (Osmanlılar Dönemi)", *DİA.*, XVII, 546-553.

Özgüdenli, Osman G., "Selçuklu-Hilâfet Münasebetlerinde Bir Dönüm Noktası: Halife El-Müsterşid'in Katli Meselesi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Sayı: 39, İstanbul 2004, s. 1-34.

Qureshi, Ishtiyak Husain, *The Administration of Sultanate of Delhi*, Karachi 1958.

Saksena, Banarsi Prasad, “Qutbuddin Mubarak Khalji”, *A Comprehensive History of India, The Delhi Sultanat A.D. 1206-1526*, (ed. M. Habîb and K. A. Nizâmî), New Delhi 1982, V, 428-444.

Sevim, Ali- Merçil, Erdoğan, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Ankara 1995.

Siddiqui, Iqtidar Husain , “Lûdîler”, *DİA*, XXVII.

Sirhindî, Yahya b. Ahmed b. Abdullah, *Târih-i Mübârekşâhî*, (nşr. M. Hidayet Hüseyin), Calcutta 1931.

Spuler, Bertold, *İran Moğolları*, (çev. Cemal Köprülü), Ankara 1987.

Thomas, Edward, *The Chronicles of the Pathan Kings of Dehli*, Amsterdam 1981.

Abdullah Vassâf, *Târih-i Vassâf*, Bombay 1269 (1852), IV.

Wright, Nelson, *The Coinage and Metrology of the Sultans of Dehli*, New Delhi 1974.

Yazdani, Ghulam Husain, “Inscriptions of the Khalji Sultans of Delhi and Their Contemporaries in Bengal”, *Epigraphia Indo-Moslemica (1917-18)*, (ed. G. Yazdani), Calcutta 1921, s. 8-42.

EKLER:

Kutbeddin Mübârekşah Halacî'nin "halife" ünvanlı parası (altın tenge).

Kutbeddin Mübârekşah Halacî'nin "halife" ünvanı taşıyan gümüş parası (tenge)i.

(a) Inscription on the north-east doorway of the Jhalar Baoli, Bayana.

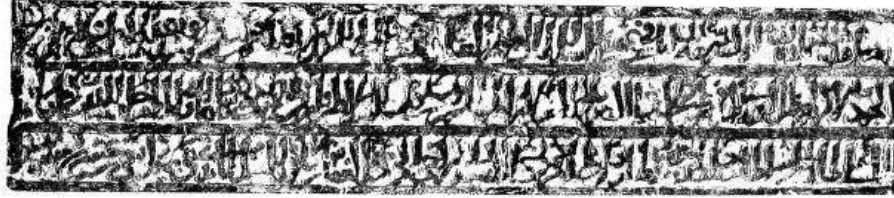
Scale *166

(b) Inscription on the south-east doorway of the Jhalar Baoli, Bayana.

Scale *2

(c) Inscription in the Ukha Masjid, Bayana.

Kutbeddîn Mübarekşah'ın Bayana'daki Câlar sarnıcı ve Ukha Mescidi'ndeki kitâbeleri (Yazdani, *Epigraphia Indo Moslemica*).

(b) Inscription in a mosque in Dakhni Tola, Bhuli (Mirzapur).

Kutbeddîn Mübârekşah Halacî'nin Mirzapur, Bhuli'deki Dakhni Tola Camii'ndeki kitabesi (Yazdani, *Epigraphia Indo Moslemica*).